

STUDIEMATERIALE

Z – Monica Zetterlund

TEATRET VED SORTE HEST

17. okt. – 17. nov. 2018 (Man-fre kl. 20, lør. kl. 17.)

KÆRE LÆRER

Dette studiemateriale behandler i anledning af forestillingen 'Z – Monica Zetterlund' temaer og elementer i Monica Zetterlunds biografi og virke som musiker, herunder hendes fornyelse af jazztraditionen i Skandinavien. Materialet lægger især vægt på forholdet mellem den afroamerikanske jazztradition og Zetterlunds "forsvenskning" af denne. Materialet indeholder et oplæg til komparativ analyse, mellem en afroamerikanske sangtekst (Louis Armstrong) og Zetterlunds svenske sangtekster. Afslutningsvist indeholder materialet en perspektivering til nutidens samfund, gennem et tema om kulturel appropriation og identitet.

Studiematerialet kan inddrages i fagene dansk, samfundsfag, drama, historie og engelsk på STX, HF og VUC, evt. som tværfagligt arbejde. Det kan indgå både som forberedelse til- og som efterbehandling af forestillingen.

Rigtig god læsning!

TEATRET VED SORTE HEST

BILLETBESTILLING

TELEFON 33 31 06 06

MAN. – FRE. KL. 12-16

UNG GRUPPE U. 25, 40,- /STK

INDHOLDSFORTEGNELSE

OM FORESTILLINGEN	s. 4
MONICA ZETTERLUND - BIOGRAFI	s. 5
MUSIK & KARRIERE.....	s. 6
SAKTA GÅR VI GENOM STAN og STEDSDIGTE.....	s.7
"Sakta går vi genom stan" / "Basin St. Blues" (tekster).....	s. 8
OPGAVE 1 – Komparativ analyse med fokus på stedslighed	s. 9
OPGAVE 2 - Skriv dit eget stedsdigt	s. 9
OPGAVE 4 – Perspektivering til andre kunstværker.....	s. 9
KULTUREL APPROPRIATION? – PERSPEKTIVERING TIL NUTIDEN.....	s. 10
OPGAVE 3 – At låne kultur.....	s. 11
ANALYSEARK.....	s. 12

OM FORESTILLINGEN 'Z – MONICA ZETTERLUND'

Camilla Bendix synger sig igennem en musikalsk rutsjebanetur drevet af jalousi, forelskelse, had og begær. I et univers af menneskelige følelser, dufte, lyde og hormoner møder vi kvinden midt i livet, der spejler sig i sangteksterne og melodierne fra Monica Zetterlund rige repertoire. Sangene får kvindekrop i et ærligt, ubarmhjertigt råt kvindeportræt, der ikke springer selvransagelsen over.

I Jan Hertz idé og iscenesættelse skabes et rum oppe over byens tage, hvor sanserne stimuleres af lyd, lys og duften af æbler. Et rum, hvor publikum gerne må lukke øjnene, kigge på skyggerne på væggen, og føle en god times frihed fra livets travlhed og hårdhed, inden vi nynner videre i hverdagens Nu.

MEDVIRKENDE

Skuespiller: **Camilla Bendix**

Musiker: **Benjamin Nørholm Jacobsen**

Idé og Iscenesættelse: **Jan Hertz**

Scenograf: **Marianne Nilsson**

Tekst og musik: **Povel Ramel, Hasse & Tage og Beppe Wolgers**

Oversættelse: **Ulrik Bencard**

Lysdesigner: **Lasse Svarre**

Kostumedesigner: **Mikael Jensen**

Fotograf: **Robin Skjoldborg**

Producent: **Teatret ved Sorte Hest**

Arrangør: **Teatret ved Sorte Hest**

BIOGRAFI

Monica Zetterlund blev født i september 1937 i den svenske provinsby Hagfors.

Som helt ung, skadede Monica Zetterlund ryggen, da hun faldt ned fra en hjemmelavet trapez. Først mange år senere, blev hun indhentet af ulykken og fik konstateret skæv ryg (skoliose). I sine senere år, gik Zetterlund derfor i lange perioder med korset, men hun blev aldrig rask og levede i den sidste del af sit liv med uudholdelige rygsmærter. Især fra 1990, var smerterne så stærke at hun var mere eller mindre invalid og afhængig af sin kørestol.

Zetterlunds liv, var præget af alkoholisme og forliste kærlighedsforhold: I begyndelsen af 1960'erne var hun i forhold til filminstruktøren Vilgot Sjöman. Hun var desuden gift tre gange: fra 1955 – 1958, med fil. Mag. Torbjörn Zetterlund, som hun fik fatteren Eva-Lena sammen med, 1964-1966 med bassisten Göran Petterson og fra 1974-1983 med bassisten Sture Åkerberg. Hun levede desuden sammen med pianisten Steve Kuhn fra 1967 – 1971.

Sidst i 1990'erne besluttede Monica Zetterlund selv at slutte sin karriere. I et interview sagde hun, at hun efter 40 år som aktiv, nu syntes at hun godt kunne tillade sig at læne sig tilbage og glæde sig over det hun havde opnået. Bag dette udsagn, ligger bevidstheden om, at stemmen efter en hård livsførelse ikke længere var, hvad den havde været og at kroppen var nedslidt. Hendes rygske gjorde, at hun var bundet til en kørestol.

Zetterlund omkom i brand i sin lejlighed på Birger Jarlsgatan i Stockholm den 12. Maj 2005.

MUSIK og KARRIERE

Monica Zetterlund voksede op i den svenske provinsby Hagfors, hvor hun også begyndte at synge jazzstandarder, som en del af sin fars lokale amatørorkester.

I 1957, da Ib Glindemann (dansk jazzmusiker) skulle spille et job i Hagfors med sit anerkendte orkester, opdagede han Monica Zetterlunds sangtalent og inviterede hende med på turné i København. Det blev startskuddet til Monica Zetterlunds karriere: I 1958 tog hun til Stockholm og sang sammen med det velansete Arne Domnérus band og to år senere var hun på en kort turné i USA. Zetterlund havde fra begyndelsen af sin karriere Sarah Vaughan og Ella Fitzgerald, som sine tydelige forbilleder. Den korte turné i New York, er i hendes selvbiografi "*Hågkomster ur ett dåligt minne*" (1992), beskrevet som en dårlig oplevelse.

Efter Monica Zetterlund vendte tilbage til Sverige, påbegyndte hun samarbejdet med digteren og dramatiker Beppe Wolgers. Wolgers skrev mange sangtekster til hende, sædvanligvis amerikanske jazzsange i en svensk fortolkning. Blandt dem, findes en af hendes mest populære indspilninger på svensk "*Sakta vi gå genom stan*" (1961). Men også sange som "bedårende sommervals", "Att angöra en brygga" og "Var blev vi av?" beviste hun, at det var muligt at synge jazz på svensk.

Zetterlund lavede desuden en række jazzplader på engelsk. Den mest kendte indspillede hun i samarbejde med ingen ringere end Bill Evans trio, "Waltz for Debby", som blev indspillet i Stockholm i 1964. Hun lavede desuden en række forskellige jazztolkninger, af kendte svenske folkeviser så som "Jag vet en dejlig rosa" og "Vindarna sucka uti skogarna" i Bill Evans arrangement.

'SAKTA GÅR VI GENOM STAN' og STEDSDIGTE

De tekster, som Monica Zetterlund opførte behandler ofte temaer så som *kærlighed, identitet, lyst, længsel* og er ofte forankrede i Stockholm eller en anden svensk by eller område. En del af Zetterlunds sangtekster, forholder sig til en gammel tradition indenfor jazzstandarder: Nemlig, at skrive tekster, der beskriver et bestemt område. Især Louis Armstrong og Frank Sinatra, har skrevet nogle berømte tekster til jazzmusik, der beskriver et område: Louis Armstrongs "Basin st. Blues", der blev opført af Ella Fitzgerald og Frank Sinatras New York, New York, er gode eksempler på kendte jazznumre indenfor denne tradition.

"Sakta går vi genom stan" ("Langsomt vi går gennem byen") er en af de sange, som Monica Zetterlund havde størst succes med. Sangen blev opsat første gang, i en cabaret i Stockholm i efteråret 1961. Sangen er en gendigtning af Roy Turks oprindelige version, som bærer titlen "Walking my baby back home". Roy Turks engelske tekst fra 1930 beskriver en aftenvandring, hvor et ungt par går hånd i hånd forbi gårde og marker. Beppe Wolgers gendigtede teksten, så den udspillede sig i hans egen hjemby.

STEDSDIGTE

Stedsdigte er digte, der er forankret i et konkret sted og den sanssemæssige erfaring, der er forbundet til dette sted. Stedsdigte er typisk skrevet af digtere, der har en særlig tilknytning til det sted de beskriver.

Eksempler på kendte danske stedsdigte er Ulige Numres sang "København" og Dan Turèlls "Storbytrilogien", som begge drejer sig om København. Fokuset på steder, er desuden meget fremtrædende inden for sangtekster til jazzmusik. F.eks. Frank Sintras "New York, New York" og Louis Armstrongs "Basin st. Blues" om Missipi og New Orleans.

SAKTA GÅR VI GENOM STAN

Gendigtning af Roy Turks "Walking My Baby Home", af Beppe Wolkers.

Åh det er skönt när mitt Stockholm är grönt
Sakta gå hem genom stan
En kyss sen går man sakta igen
Sakta en tur genom stan
Åh det är natt och på avstånd hörs skratt
Och man går hem genom stan
En doft av hö från nån ljuv skärgårdsö
Smyger sig tyst intill stan
Precis som din arm så lätt och så varm
Känns sommarens vind mot min kind
Och natten står still den finns inte till
En tystnad en skugga en vind
Den är så kort och den glider tyst bort
När trastarna vakna i stan
Klockan är två hela himlen är blå
Sakta vi går genom stan
Sakta hitåt ror en man i en båt
Stannar och ser på en svan
Allt är tyst och jag tiger nyss kysst
Sakta vi går genom stan
På Västerbron i den himmelska ron
En spårvagn går ensam och tom
Alla hus målar natten i ljus
Hemligt går träden i blom
Här bor en miljon
Säg hör de den ton som Stockholm nu spelar för dem
De far härifrån långt bort härifrån
Men Stockholm det är ju vårt hem
Vart vi än går vet jag Stockholm är vår
När vi går hem genom stan
Här går vi med en tyst melodi
Ensam i hela stan
Så stannar vi till vid fåglarnas drill
Vi känner en doft av viol
Och glada vi hör en jublande kör
Då stiger en gnistrande sol
Åh det är skönt när mitt Stockholm är grönt
Sakta en natt då i stan
En kyss sen börja vandra igen
Sakta gå hem genom stan

BASIN ST BLUES

Af Louis Armstrong

Won't you come along with me
To the Mississippi?
We'll take a boat to the land of dreams
Steam down the river, down to New Orleans

The band's there to meet us
Old friends there to greet us
Where all the proud and elite folks meet
Heaven on earth, they call it Basin Street

Basin Street is the street
Where the best folks always meet
In New Orleans, land of dreams
You'll never know how nice it seems
Or just how much it really means

Glad to be, oh, yes-siree
Where welcome's free and dear to me
Where I can lose, lose my Basin Street Blues

Basin Street, oh, Basin Street
Is the street, mama
New Orleans, land of dreams

OPGAVE 1 – KOMPARATIV ANALYSE

Lyt til Monica Zetterlunds berømte opførelse af Beppe Wolgers "Sakta går vi genom stan" og Ella Fitzgeralds berømte opførelse af Louis Armstrongs "Basin st. Blues" og læs ovenstående tekster.

Gå sammen i grupper. Lav en komparativ analyse af de to tekster, med fokus på hvordan de hver især er forbundet til det sted de beskriver. Diskutér i grupper hvad forskellen på- og lighederne ved de erfaringsverdener de to tekster beskriver.

Arbejdsspørgsmål:

- Hvor udspiller de to tekster sig? Udspiller de sig forskellige steder eller det samme sted?
- Er der genstande eller fænomener i teksterne, der er specifikke for de steder, teksterne udspiller sig?
- Hvad er forfatterens forhold til de steder de skriver om? Er det et romantiserende forhold til stederne? Er det et kritisk forhold til stederne?
- Hvilke temaer er der i teksterne og hvordan kommer de til udtryk, i relation til de steder, hvor teksterne udspiller sig?

OPGAVE 2 - SKRIV DIT EGET STEDSDIGT

Gå sammen i grupper. Tænk på et sted, du kender meget godt. Det kan være den by hvor du er vokset op, dit barndomshjem eller noget helt tredje.

Brug 30 minutter, på at lave en lynskrivning, hvor du skriver alt ned, du forbinder med det sted. Det kan være oplevelser, du har haft der, lugtindtryk, hvordan der ser ud, hvilke lyde der er på stedet osv. Kun fantasien sætter grænser — brug alle dine sanser.

Læs herpå teksterne op for hinanden og tal om, om i kan genkende hinandens steder, hvordan i opfatter hinandens steder og hvad forskellene og lighederne er på de steder i beskriver.

OPGAVE 3 – PERSPEKTIVERING TIL ANDRE KUNSTVÆRKER

Gå sammen i grupper. Prøv at perspektivere Monica Zetterlunds sange, til andre sange, der har fået jer til at føle noget, der har med steder i kender at gøre. Det kan være bøger, film, serier mm. Tal om værkerne og hvad der gjorde indtryk ved dem.

Eksempler:

Litteratur: Storbydigte (Michael Strunge), "Storbytrilogien" (Dan Turéll).

Musik: "København" (af Ulige Numre), "Valbybakke" (af Peter Sommer).

TEMA: KULTUREL APPROPRIATION? (PERSPEKTIVERING TIL NUTIDEN)

Monica Zetterlund var den første skandinaviske sanger, der opførte fortolkede jazzstandarder på svensk. Denne tilgang revolutionerede tilgangen til fortolkning af jazzstandarder i Skandinavien, hvor man var vant til, at kopiere sangene nøjagtig som man spillede dem i de afroamerikanske miljøer, hvor musikken stammer fra.

Eftersigende, var det en specifik oplevelse, der ansporede Monica Zetterlund, til at begynde at skrive på svensk: Hun tog i slutningen af 1950'erne på en ikke særlig vellykket turné i New York. Her oplevede hun det raceadskilte USA og hvilke konsekvenser, det havde for jazzscenen og de mennesker, der havde tilknytning hertil.

I Per Flys film "Monica Z" (2013), er der en scene hvor Monica Zetterlund møder Ella Fitzgerald på en bar. Fuldt af benovelse over at møde sit idol, spørger Zetterlund Fitzgerald, om hun må synge en sang for hende. Hun synger "Do You Know What It Means To Miss New Orleans?", den berømte sang der blev udødeliggjort af Billie Holiday og Louis Armstrong. Fitzgerald lytter på hendes sang, men i stedet for at give hende feedback på hendes sangevner, irettesætter Fitzgerald hende for, at lade som om, hun ved hvordan det er, at være i New Orleans: "Do you know what it means to miss New Orleans?" Spørger Fitzgerald hende og Zetterlund, ved ikke hvad hun skal svare, for nej, det gør hun jo ikke, så hvordan skal hun kunne formidle sangteksten?

Den episode, som filmen viser er fikionaliseret. Der er dog ingen tvivl om, at det var oplevelserne i New York, der ansporede Zetterlund til at begynde at synge på svensk, fremfor at bygge sin karriere på at kopiere de afroamerikanske tekster. Det, som ramte hende, kan med et lidt finere begreb kaldes en bevidsthed om "kulturel appropriation". Kulturel appropriation, er et begreb der betegner når en mere privilegeret gruppe (majoriteten), tager kulturen fra en mindre privilegeret gruppe (en minoritet) i samfundet og gør brug af den for egen vindings skyld. Altså, at dem med magt udnytter dem med mindre magt, ved at overtage deres kultur.

Kulturel appropriation er et komplekst begreb og der findes ikke et facit ift. hvad der er rigtig og forkert, men det er en hed debat, der er relevant at beskæftige sig med i relation til Zetterlunds karriere. I en klumme i Politiken, med titlen "Det kræver respekt at låne fra andres kulturer" (2018), citerer Henrik Marstal, den amerikanske forfatter K. Tempest Bradford for at sige: "At låne fra andre kulturer forudsætter, at man kan opføre sig som en respektfuld gæst, ikke som en invasiv person eller en kulturturist".

Måske, var det, det der slog ned i Monica Zetterlund. At hun ikke kunne låne andre menneskers erfaringer, men at hun måtte skrive ud fra sine egne. Og måske, var det det, der gjorde hende så stor: For pludselig kunne publikum relatere til det hun sang.

OPGAVE 4 – At låne kultur

Gå sammen i grupper. Diskutér med udgangspunkt i begrebet *kulturel appropriation* og citatet af K. Tempest Bradford, hvor I synes grænsen går for lån af andre kultures kunst, symboler og udtryk.

Arbejdsspørgsmål:

- Hvornår er det ikke okay at låne fra andre kulturer? Hvornår bliver "lån" til "tyveri"?
- Findes der fænomener i dag, som man kan sige, er kulturel appropriation? (Eksempler: Hiphop, Indianerkostumer, etiketten på 'Cirkel Kaffe' osv.)
- Ligger der i brugen af kulturelle symboler (så som dread-locks, indianerfjer eller dansemoves, som har rod i afrikanske stammekulturer) en særlig magt? Og I så fald hvilken?

ANALYSEARK til Forestillingsanalyse

DET FØRSTE INDTRYK OG FORVENTNINGER

- Hvordan påvirkede teaterbygningen, plakaten mm. dig inden du så forestillingen?
- Havde du nogle forventninger til forestillingen, inden du gik ind og så den og hvordan påvirkede disse forventninger din oplevelse af forestillingen?

FORESTILLINGENS TEMAER

- Hvilke temaer blev belyst i forestillingen?
- Er temaerne relevante for dig og dem omkring dig? Hvorfor/hvorfor ikke?

VIRKEMIDLER

- Beskriv hvordan musik- og lysdesignet blev brugt i forestillingen og hvordan det påvirkede din oplevelse.
- Hvordan påvirkede det forestillingen, at der var en musiker med på scenen?
- Hvordan blev lyset og musikken anvendt i forestillingen? Beskriv hvordan.

RUM og SCENOGRAFI

- Hvordan var scenen indrettet? Hvilke farver, materialer og rekvisitter blev brugt i forestillingen?
- Hvilken type scenografi, blev der brugt i forestillingen? (Var det en naturalistisk scenografi, en symbolsk scenografi eller en abstrakt scenografi?)
- Hvordan påvirkede scenografien og de tekniske virkemidler, din oplevelse af forestillingen?

FORESTILLINGENS FORM / DRAMATURGI

- Handling: Hvad handlede forestillingen om?
- Hovedperson: Var der en hovedperson i forestillingen og hvem var hovedpersonen?
- Plot: Hvad var hovedkonflikten i forestillingen? Bliver den løst eller bliver den belyst?
- Hvordan blev forestillingen fortalt? (Med en lineær dramaturgi, hvor historien bliver fortalt fra A-Z? Eller blev den fortalt i en montage-dramaturgi, hvor scenerne lå hulter-til-bulter i forhold til tid og sted?)
- Hvordan påvirkede forestillingens dramaturgi din oplevelse? (Blev du forvirret? Kedede du dig? Blev du bevæget?)
- Var der en sammenhæng mellem forestillingens indhold (det den handler om) og form (hvordan materialet var struktureret)?
- Var forestillingen interesseret i at udtrykke en ydre, objektiv virkelighed eller i at indfange en indre, subjektiv virkelighed?
- Hvordan relaterede forestillingens form sig til stilretningerne symbolisme og ekspressionisme?